

Сергій Павлович Шелухін (1864–1938):

*160 років від дня народження
українського державного та громадського
діяча, правознавця, історика та педагога*

Підготувала Великодна Г. В.,
зав. сектором НБ ОНУ

Сергій Павлович Шелухін (Шелухин) – юрист, історик, літератор, громадсько-політичний діяч. Народився 6 жовтня 1864 р. в родовому маєтку, розташованому у с. Деньгі Золотоніського повіту Полтавської губернії (нині – Черкаська область).

Лубенська чоловіча гімназія

Джерело: Вінцовський Т. Іван Митрофанович Луценко (1863–1919) : український націєтворець / Т. Вінцовський, О. Музичко. – Київ : Гамазин, 2013. – С. 25.

Фото із відкритих джерел

Сергій Шелухін отримав домашню освіту, його першим вчителем був Іларіон Федорович Бойко, племінник Т. Г. Шевченка. Закінчив класичну гімназію у Лубнах (на Полтавщині) у 1883 р.

У 1885 р. Сергій Шелухін вступив до університету Святого Володимира в Києві на фізико-математичний факультет. Але через два роки перейшов на навчання на юридичний факультет, який закінчив у 1888 р., здобувши диплом правника.

У студентські роки Сергій Шелухін був активним учасником національного відродження, членом «Української громади», захищав ідеали незалежної соборної України.

**Імператорський університет Святого Володимира
(з альбому фірми «Гудшон та Губчевський», 1912 р.)**

Фото із відкритих джерел

Сергій Шелухін

Фото із відкритих джерел

Протягом 1888–1893 рр. Сергій Шелухін працював на різних посадах у Єлисаветградському окружному суді, з 1893 р. – слідчий із особливо важливих справ, почесним мировим суддею Кам'янець-Подільської округи, у 1897–1902 рр. – товариш прокурора Кишинівського окружного суду.

У 1902 р. Сергій Шелухін переїхав до Одеси та працював у Одеському окружному суді. Він був членом Одеського юридичного товариства. Водночас з юридичною практикою викладав теорію права, державне та цивільне право у класичних гімназіях, займався науково-дослідницькою роботою.

С. П. Шелухін

Одеса. Судові установи.

Фототипія Шерер, Набгольц та Ко. 1902 р.

Фото із відкритих джерел

Джерело: Бачинська О. А. Історія Одеси й Одецини (кінець XVIII ст. - 1914 р.) : іст.-краєзнав. нарис / О. А. Бачинська, С. М. Вегерчук, Ф. О. Самойлов. – Одеса: Астропринт, 2013. – С. 309.

В Одесі Сергій Шелухін прожив 15 років. Тут він розпочав свій шлях як громадський, політичний і державний діяч. Мешкав він у будинку на вул. Херсонській (нині – Пастера), 36, кв. 7.

Будинок, в якому мешкав С. Шелухін в Одесі

Фото А. Абрамова. Відкритий лист. 1954 р.

Фото із відкритих джерел

Сучасний вигляд будівлі

Фото з власного архіву

Сергій Шелухін був членом Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті, Одеського товариства історії та старожитностей, одеських Юридичного та Бібліографічного товариств та Одеського відділення Російського технічного товариства.

На початку ХХ ст. С. Шелухін разом із І. Луценком, М. Вороним та І. Липою організував в Одесі видавничий гурток «*Одеська літературна спілка*». С. Шелухін про це згадував так: «У 1902 році у мене зібралися Липа, Вороний, Луценко та вирішили чотирьох пробитися з літературою через урядові скорпіони, використавши перед цензурою мої судові, а Луценка лікарські й петербурзькі знайомства». За кілька років своєї діяльності гурток видав альманахи української модерної прози і поезії – «З-над хмар і долин» (1903), «Багаття» (1905), а також два томи творів О. Плюща (1911).

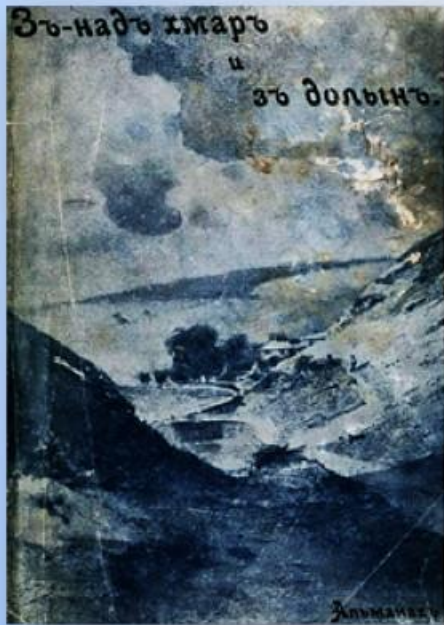

Фото із відкритих джерел

Фонд НБ ОНУ

Т. 1
Фонд НБ ОНУ

Т. 2
Фото із відкритих джерел

Сергій Шелухін був одним із співзасновників і активних учасників одеської «*Просвіти*» (1905–1909), заступником голови правління Товариства. Спочатку «Просвіта» орендувала приміщення на вулиці Ніжинській, 44, але невдовзі придбала власне приміщення на вулиці Софіївській, 30.

У Товаристві діяло 4 секції: наукова, драматична, літературна та вокально-музична. Наукова секція проводила лекції українською мовою. Серед лекторів були відомі діячі українського руху, в тому числі й С. Шелухін.

Меморіальна дошка на будинку
вул. Софіївська, 30

вул. Софіївська, 30

Фото з власного архіву

Після закриття одеської «Просвіти» Сергій Шелухін став одним із діяльних членів «Українського клубу» (1910-1913) та товариства «Українська хата» (1911–1917).

«Український клуб» продовжував справу «Просвіти». Засідання клубу до вересня 1910 р. відбувалися на квартирі І. Луценка на вул. Херсонській (нині – Пастера), 52.

Іван Луценко (1869–1919) – лікар, громадський, політичний і військовий діяч України; гімназійний товариш С. Шелухіна, його однодумець та колега у просвітницькій і громадянській діяльності.

Пастера, 52. Будинок І. Луценка

Меморіальна дошка на будинку

Фото з власного архіву

Іван Луценко

Фото із відкритих джерел

Від вересня 1910 р. «Український клуб» винаймав приміщення у будинку Ариадни Мартинової (онуки Костянтина Папудова) на розі вул. Преображенської, 25 та Соборної площі, 1. На жаль, частина цієї будівлі не збереглася. У березні 1922 р. половину будинку повністю знищила страшна пожежа (джерело: газета «Одеські вісті» за 22 березня 1922 р.). На місці згорілої частини вздовж розбили невеликий скверик. Зараз на цьому місці побудовано магазин «Таврія В».

Класична листівка з зображенням будинку Папудова вздовж вулиці Преображенської, 1913 р.

Скверик на місці згорілої частини будинку Папудова, фото після другої половини 1930-х рр. (з колекції Тамари Краснової)

Сучасний вигляд
Фото з власного архіву

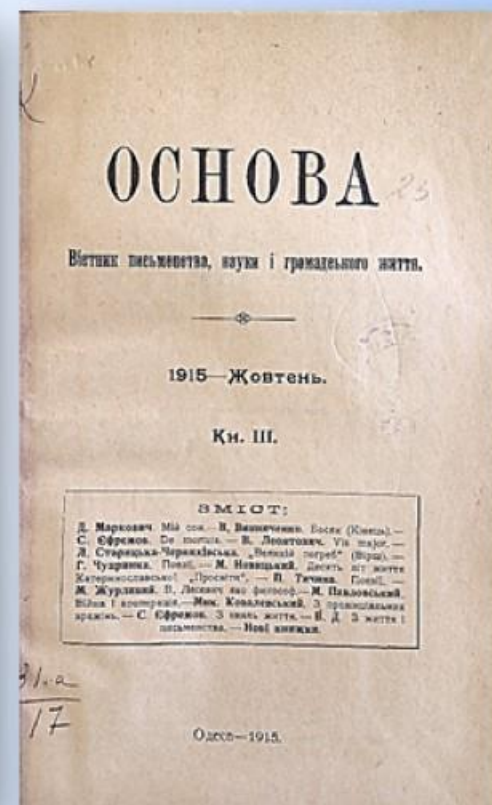
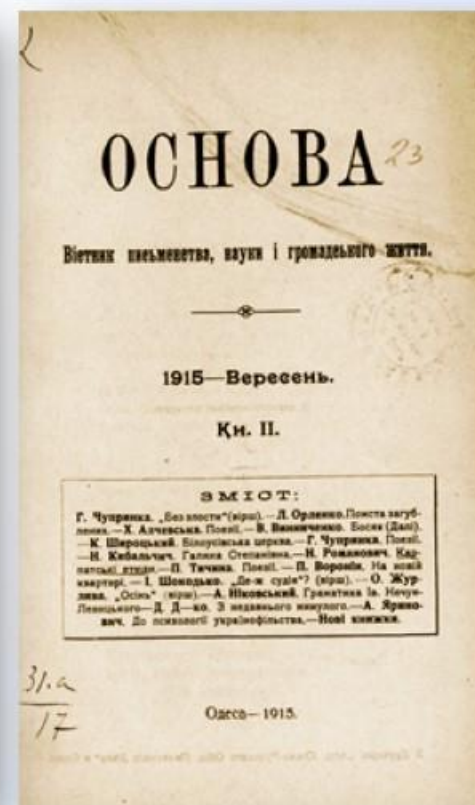
Фото із відкритих джерел

Товариство «Українська хата» в Одесі виникло у 1911 р. і проіснувало шість років. Перші збори товариства відбулися 25 серпня 1911 р. в «Домі Польським» на розі вулиць Градоначальницької (нині вул. Тараса Кузьміна) та Десятого квітня. Діяльність музично-драматичної спілки передбачала літературні та драматичні вечори, читання рефератів. Попри цензурні заборони на публікації українською мовою, в 1915 р. заходами товариства «Українська Хата» в Одесі розпочалося видання літературно-художнього журналу «Основа» (всього вийшло 3 номери).

Одеса. «Польській дім», інж. В. К. Медокс, (1912-1913 р.)

Фото із відкритих джерел

Журнал «Основа» (Одеса, 1915), що видавався заходами товариства «Українська Хата»

Фонд НБ ОНУ

Під час Першої світової війни С. Шелухін кілька років був редактором журналу «Листок пчеловода» Одеського товариства сільського господарства. Щомісячник почав виходити наприкінці 1911 р. С. Шелухін був відповідальним редактором видання протягом 1914-1915 р. За ці роки майже у кожному номері журналу було надруковано одна-дві статті Сергія Шелухіна.

Настільна медаль товариства

Фото із відкритих джерел

Товариство сільського господарства Південної Росії засноване ще 1828 р. в Одесі за ініціативою графів М. Воронцова та С. Потоцького.

Титульний аркуш журналу «Листок Пчеловода»

Фонд НБ ОНУ

Після Лютневої революції 1917 р. Сергій Шелухін став головою Одеського революційного комітету та Громадського комітету. З початком революції він брав активну участь у діяльності одеського осередку «Товариства українських поступовців» (ТУП), був членом ЦК Української радикально-демократичної партії.

С. Шелухін був одним із засновників та головою Одеського українського керівничого комітету, утвореного 4 березня 1917 р. Як представник комітету брав участь у Всеукраїнському національному конгресі 6-8 квітня 1917 р.

Також у квітні 1917 р. він був обраний делегатом до Української Центральної Ради від Одеси (за іншими даними, від Херсонського краю), брав активну участь у перших засіданнях Української Центральної Ради.

Сергій Шелухін

Фото із відкритих джерел

Після переїзду до Києва у 1917 р. Сергій Шелухін займав впливові посади в якості члена Центральної Ради, був генеральним суддею УНР, міністром судових справ в уряді В. Голубовича (лютий–квітень 1918 р.), головою української делегації на мирних переговорах з РФСР (травень–жовтень 1918 р.), членом української делегації на мирних переговорах у Парижі в 1919 р., членом Генерального суду, виконуючим обов'язки міністра в уряді В. Чехівського.

Сергій Шелухин – міністр судових справ і міністр юстиції в уряді Української Центральної Ради та Директорії

Мирна делегація України. Сидять зліва направо: (1): А. В. Славинський — представник воєн. міністерства, (2): С. П. Шелухин — голова мирної делегації, (3): Д. І. Дорошенко — управляючий міністерством іноземних справ, (4): О. О. Айхельман — професор міжнародного права. Стоять: г. Віліньскій (*) представник морського відомства, полк. Мішковський (**), представник генерального штабу.
Члени української мирної делегації. Сидять із права на ліво: (1): А. В. Славинський, заступник Воєнного Міністерства, (2): С. П. Шелухин, голова, (3): Д. І. Дорошенко, міністер закордонних справ, (4): О. О. Айхельман, професор міжнародного права. Стоять: Віліньскій (*) заступник міністерства флоту, Полк. Мішковський, заступник Генерального Штабу.

11

Делегація Української Держави на переговорах з РФСР (1918 р.). Сергій Шелухин – другий зліва у першому ряду

Фото із відкритих джерел

288. Група професорів УВУ. 1-й ряд сидить зліва: Ол. Лотоцький, Ол. Одарченко, Ів. Горбачевський, Ол. Колесса, С. Шелухин, От. Ейхельман, Ф. Щербина; 2-й ряд зліва: Дм. Антонович, Ст. Дністрянський, В. Матюшенко, Ол. Шулгин, Ф. Шеєць, В. Тимошенко, Аг. Артимович, К. Лоський; 3-й ряд зліва: В. Бідноч, С. Бородавський, А. Яковліє, Петро Андрієвський, В. Шербаківський, Ф. Слюсаренко.

**Група професорів Українського Вільного Університету (Прага, 1926 р.).
Сергій Шелухин – п'ятий зліва у першому ряду**

Фото із відкритих джерел

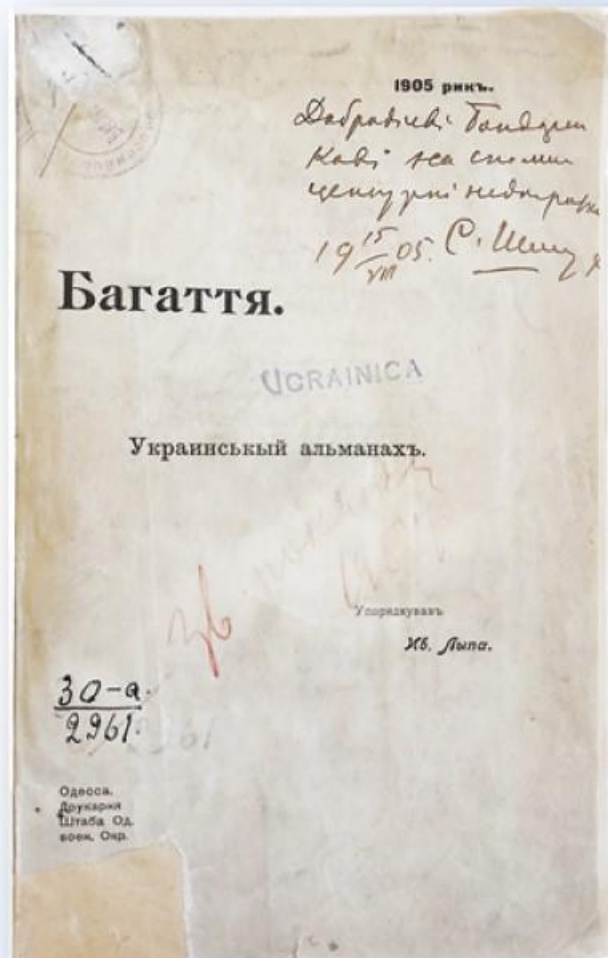
Від 1921 р. Сергій Шелухин опиняється у вимушеній еміграції у Відні та Празі. Спочатку він обіймав посаду професора карного права в Українському вільному університеті, що був заснований у Празі, а восени 1921 р. переїхав разом з університетом до Праги і продовжив працювати. В 1926–1928 р. та 1935–1938 р. Сергій Шелухин був проректором університету, у 1928–1935 р. – деканом факультету права і суспільних наук. Також у 1924–1925 р. він обіймав посаду професора Українського високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова.

До останніх днів Сергій Шелухин не покладав наукову та просвітницьку діяльність. Він був членом Українського історико-філологічного товариства, головою Українського комітету у Празі та Українського правничого товариства у Чехії.

Творча спадщина Сергія Павловича Шелухіна складає близько 250 праць. Багато його праць опубліковано в періодичних виданнях, а саме в журналах «Світло», «Украинская жизнь», «Листок пчеловода», «Літературно-науковий вісник», «Зоря», «Дзвони», «Киевская старина», «Україна», «Українська Хата», газетах «Одесский листок», «Одесские новости», «Нова Рада», «Український голос», «Дзвін», «Діло», «Батьківщина», «Українське слово», альманасі «Багаття» тощо.

Сергій Шелухін писав під власним прізвищем та під псевдонімами *Сергій Павленко*, *Просвітянин*, *Денезський*, *Подорожній*, *С. Полтавець*, *Кондратенко*, *Сергій Янчуренко*.

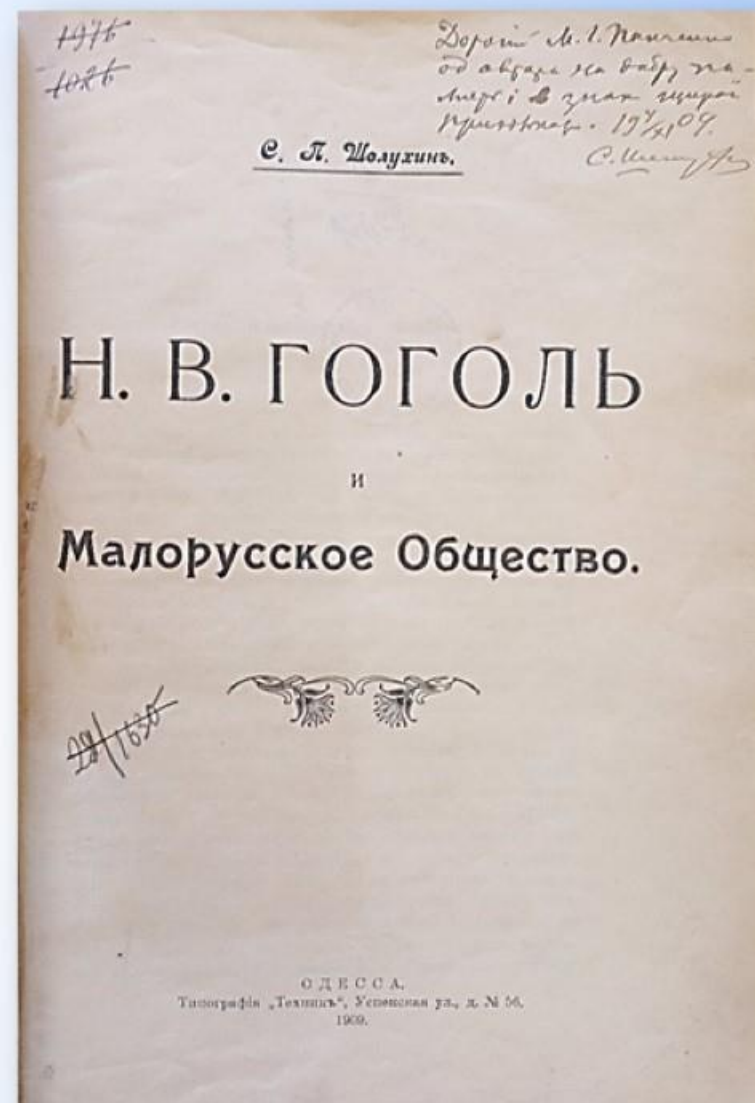
У фонді Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова представлена невелика колекція праць С. Шелухіна.

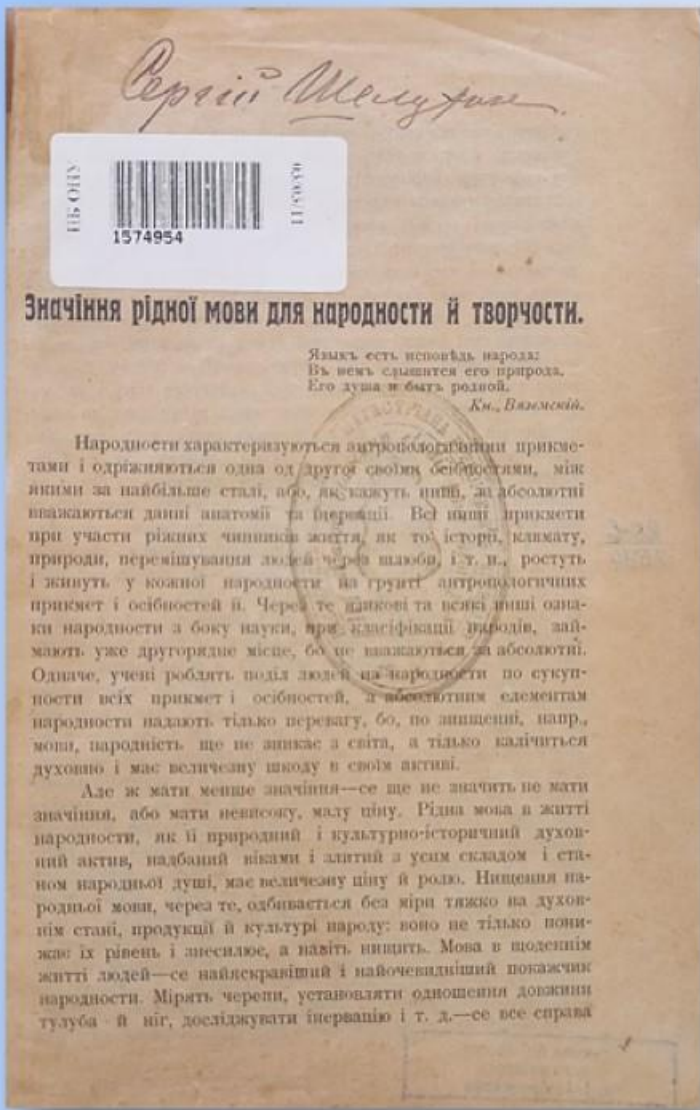
Багаття : український альманах / упоряд. І. Липа. – Одеса: друк. Штаба Од. воен. окр., 1905.

У Науковій бібліотеці зберігаються деякі окремі видання праць С. Шелухіна. Серед них: «Літературні герострати українства» (1909), «Н. В. Гоголь и малорусское общество» (1909), «Школа за 2000 років до наших часів» (1911), «Значення рідної мови для народності й творчості» (1911), «Чи бути Чорноморській Німеччині?» (1913), «Немецкая колонизация» (1915), «Назва України» (1921) та репринтне видання «Україна – назва нашої землі з найдавніших часів» (1992).

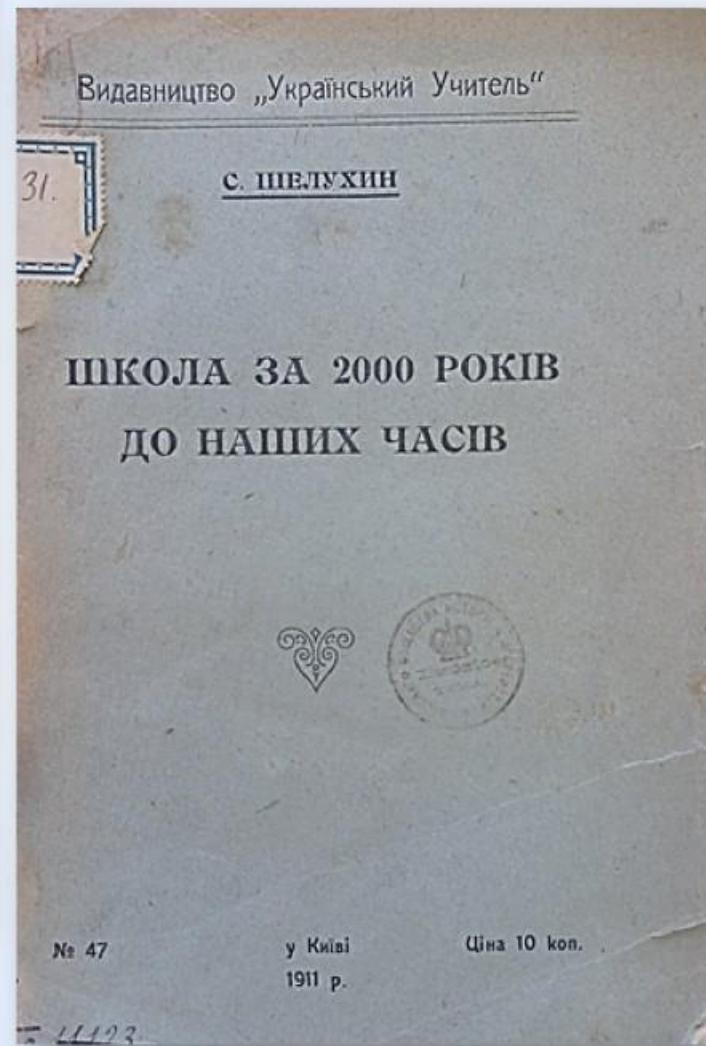
У 1909 р. в Новоросійському університеті міста Одеси відбулося свято на честь сторіччя від дня народження письменника Миколи Гоголя, на якому С. Шелухін виступив із доповіддю «*М. В. Гоголь и украинское общество*», що в цьому ж році була видана окремою брошурою.

Шелухин С. П. Н. В. Гоголь и малорусское общество / С. Шелухин. – Одесса : тип. «Техник», 1909. – Отд. отт. : Сборник, изданный Имп. Новороссийским ун-том по случаю столетия со дня рождения Н. В. Гоголя.

Шелухін С. П. Значення рідної мови для народності й творчості / С. Шелухін. – [Київ : Укр. Учитель, 1911]. – (Вид-во «Укр. Учитель» ; № 35).

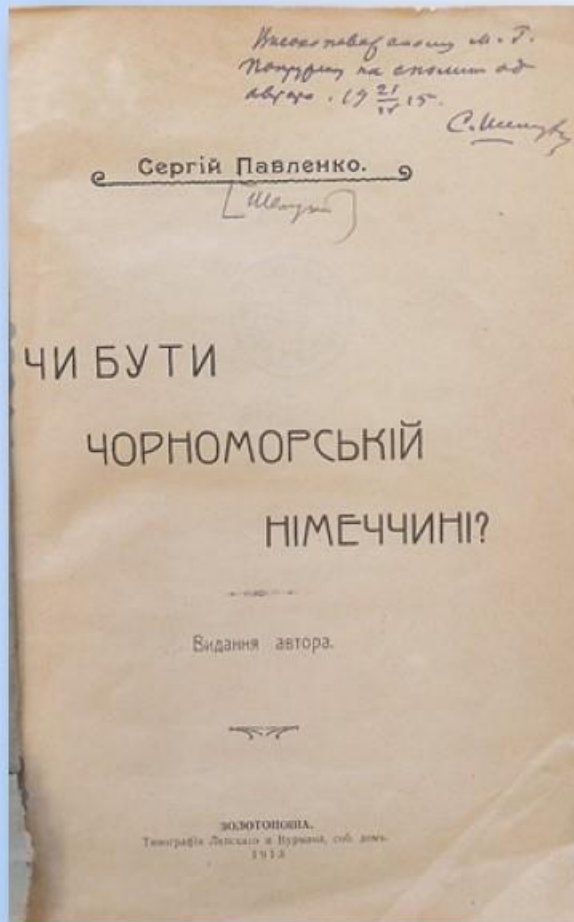
Шелухін С. П. Школа за 2000 років до наших часів / С. Шелухін. – Київ : Укр. Учитель, 1911. – (Вид-во «Укр. Учитель» ; № 47).

У 1911 р. в київському педагогічно-освітньому журналі «Світло» опубліковані роботи С. Шелухіна «Значення рідної мови для народності і творчості» та «Школа за 2000 років до наших часів», які були видані також окремими брошурами.

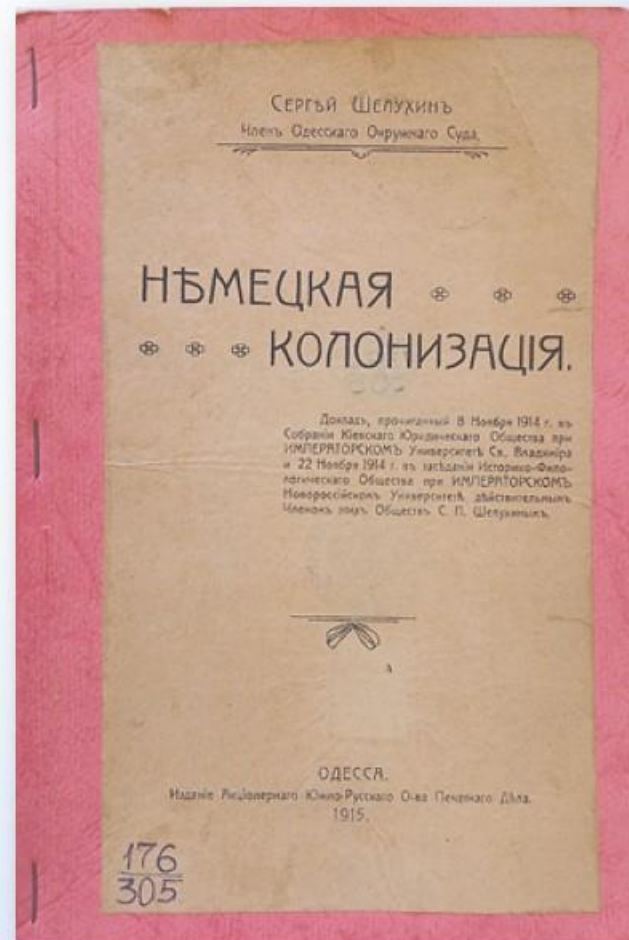
Обкладинка журналу «Світло» за 1911 р.

Працю «Чи бути Чорноморській Німеччині?» С. Шелухін видав за власний кошт у Золотоніській друкарні у 1913 р. Це роздуми автора з приводу розвитку південної території України та про економічне становище німців на Херсонщині.

Шелухін С. П. Чи бути Чорноморській Німеччині? / С. Павленко [С. П. Шелухін]. – Вид. автора. – Золотоноша : тип. Лепского и Вурмана, 1913.

Широкого розголосу, зокрема й за кордоном, набула його праця «Немецкая колонизация». Це доповідь, яку С. Шелухін прочитав 8 листопада 1914 р. на зборах Київського юридичного товариства та 25 листопада на засіданні Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті, дійсним членом яких він був.

Розповідаючи про німців-колоністів, їхню національну єдність, натякаючи на українців, він пише: «Національна єдність, цілісність та солідарність німців залежить ще й від того, що їх ніхто не турбував, не рвав на частини, не розбивав на частини, не вносив нічого їм стороннього».

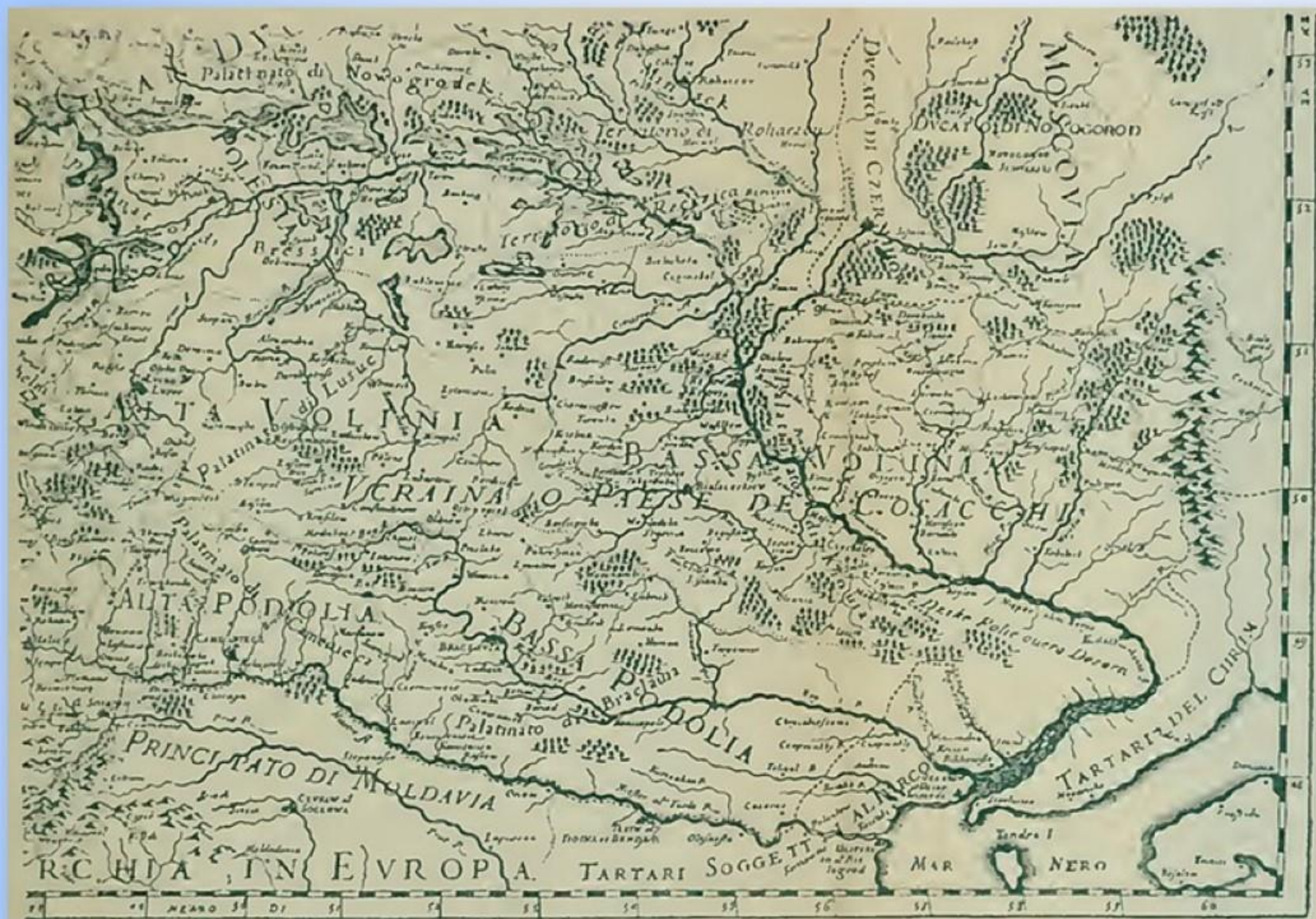
Шелухин С. П. Немецкая колонизация : доклад, / прочитанный ... С. П. Шелухиным. – Одесса : изд. Акционер. Южно-Русского о-ва печатного дела, 1915.

У 1921 р. у Відні С. Шелухін видав працю «Назва України», в якій представив узагальнення історичних і картографічних джерел.

Автор стверджував, що «слово Україна місцевого протонародного походження і своєю появою пов'язане з територією». До такого висновку він дійшов на підставі виявлення більш ніж 50 назв Україна в різних варіаціях на стародавніх географічних картах різних країн XVI – сер. XIX ст., та лінгвокультурного аналізу цієї назви, в основу якого було покладено розуміння, що українські слова слід пояснювати не через російські чи польські, а через власне українські, шукати в них прадавні значення.

Шелухін С. П. Назва України : з картами / С. Шелухін. – Відень : тов. «Франко син і спілка», 1921. – (Малий книгозбір, ч. 4).

Карта, ілюстрація якої ввійшла до видання Сергія Шелухіна, зроблена французьким істориком і картографом Ніколя Сансоном у 1641 р. і перевидана вдруге в Римі в 1678 р. Зараз оригінал зберігається в Французькій Національній Бібліотеці в Парижі. На ній по обидва боки Дніпра надписано: «Ucraina o Paese de Cosacchi», тобто «Україна або Земля Козаків», а Московія названа «Moscovia».

Ілюстрація з праці С. Шелухіна «Назва України» (1921)

**Пам'ятний знак С. Шелухіну,
м. Золотоноша
(скульптор Єгор Терехов)**

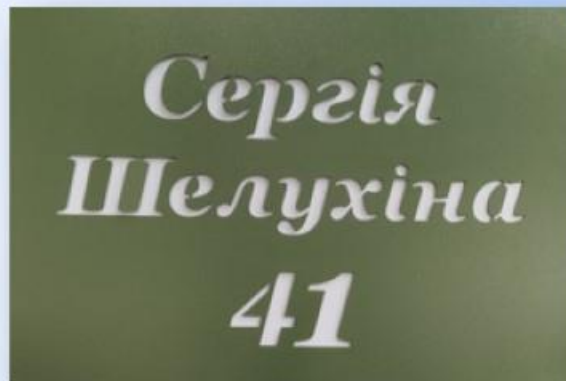
Фото із відкритих джерел

Постать Сергія Павловича Шелухіна в історії України вже понад століття є знаковою, оскільки його наукова і громадсько-політична діяльність багато в чому сприяли відновленню суверенного права українського народу на самостійну незалежну державу.

В Україні вшановують пам'ять С. Шелухіна: у Золотоноші, Києві, Лубнах та Одесі названо вулиці на його честь, а у Кропивницькому і Черкасах – провулки. Наразі, в Одесі вулиця Олександра Невського була перейменована на вулицю Сергія Шелухіна.

У 2018 р. за розпорядженням в. о. Одеського міського голови А. Орловського (№ 66 від 14.02.2018 р.) мали встановити меморіальну дошку політичному діячу Сергію Павловичу Шелухіну на фасаді будинку за адресою: м. Одеса, вул. Пастера, 36. Однак, розпорядження не було виконано і втратило свою чинність (№ 141 від 05.03.2021 р.).

Сподіваймось, у майбутньому багаторічний вклад С. Шелухіна у культурний та політичний розвиток Одеси таки буде вшанований меморіальною дошкою на будинку, в якому він прожив 15 років.

**Адресна табличка
на житловому домі**

Фото з власного архіву